

**TLALEHO E NOLOFALITSOENG EA
MOHLAHLABI E MOHOLO OA LIBUKA TSA
LICHELETE TSA
'MUSO OA LESOTHO E FELILENG LA 31
THLAKUBELE 2022**

**TLALEHO EA MOHLAHLABI E MOHOLO OA LIBUKA TSA LICHELETE
HOLIMA TLALEHO EA LICHELETE E KOPANTSOENG EA SELEMO SA
31 TLHAKUBELE 2022**

SELELEKELA

Ke motlotlo ho fana ka tlaleho ena ea tlhahlobo ea libuka tsa lichelete tsa 'Musu tsa selemo sa la 31 Tlhakubele 2022, e bebofalitsoeng ho anela Sechaba sa Basotho, holima tšebeliso ea lichelete tsa 'Musu.

Ofisi ea haeso e atlehile ho phethela phetolelo ena e le ho bea Sechaba leseling mosebetsing ona o moholo oa ho alosa tšebeliso ea lichelete tsa 'Musu.

E le ho ikamahanya le mekhoa e bulehileng holim'a kaloso ea lichelete ho latela melaoana ea litsi tse kholo tsa bohlahlobi ba libuka tsa lichelete, Ofisi e se e tla sebelisa mokhoa ona oa ho fana ka tlaleho e ngotsoeng ka Sesotho, e bile e bebofalitsoe.

Ke lakatsa ho leboha Basebetsi ba Ofisi ea Mohlahlobi e Moholo ba phethetseng tlaleho ena ka bokhabane.

'Mathabo Gail Makenete (Ms.) CA (L)

Mohlahlobi e Moholo (oa Libuka tsa Lichelete tsa 'Musu oa Lesotho)

TSE KAHARE

SELELEKELA	1
MOSEBETSI OA OFISI EA MOHLAHLOBI E MOHOLO OA LIBUKA TSA LICHELETE TSA 'MUSO	3
THOMO EA OFISI EA MOHLAHLOBI E MOHOLO	3
SEABO SA MOHLAHLOBI E MOHOLO	3
KHUTSUFATSO EA TSE FUMANOENG TLHAHLOBONG EA LIBUKA TSA 'MUSO (AUDIT CERTIFICATE)	4
KAKARETSE EA SEPHETHO SA TLHAHLOBO (SUMMARISED AUDIT FINDINGS)	6
THEPA EA 'MUSO	9
MEKOLOTO	11
LITAHLEHELO LE LIKOTSI	13
TSAMAISO EA LICHELETE TSA 'MUSO	14
BOIKARABELLO BA BANGOLI BA BAHOLO BA MAKALA A 'MUSO HOLIM'A CHELETE E KENANG KHAFETSA	16
BOIKARABELLO HOLIM'A TŠEBELISO EA LICHELETE HOA BANGOLI BA BAHOLO BA MAKALA	17
TLHAHLOBO EA LITSI TSA 'MUSO (AUDIT OF STATUTORY BODIES)	20
TLHAHLOBO EA MERERO E MEHOLO (DEVELOPMENT PROJECTS)	23
TLALEHO KA TLHAHLOBO EA TSAMAISO EA THEPA - MAKALA LE MAFAPHA	24
TLHAHOBO EA BOLENG BA TŠEBETSO (PERFORMANCE AUDIT)	28
LIKHOETHALETSE	31
TSELA EO TLHAHLOBO EA LIBUKA TSA 'MUSO E ETSOANG KA EONA	32
BOHLOKOA BA TLALEHO SECHABENG	32

MOSEBETSI OA OFISI EA MOHLAHLABI E MOHOLO OA LIBUKA TSA LICHELETE TSA 'MUSO

Ofisi ena ho latela molao, ke eona ea mantlha (Supreme Audit Institution), e phethang mosebetsi oa ho hlahloba libuka tsa lichelete tsa 'Musso ka kakaretso, e leng makala, litsi tsa 'Musso, le litsi tseo 'Musso o nang le liabo tse fetang mashome a mahlano lekholong (50 %) ho tsona.

THOMO EA OFISI EA MOHLAHLABI E MOHOLO

Thomo ea Ofisi ea Mohlahlobi e Moholo ke ho hlahloba tšebeliso ea lichelete tsa sechaba, 'me e kolla melaong e latelang:

- i. Ofisi ena e theoe ka Molao oa Motheo oa Lesotho, karolo ea Lekholo le Leshome le Metso e Supileng (117), 'me o fa Mohlahlobi e Moholo matla a ho hlahloba libuka tsa lichelete tsa 'Musso holima tšebeliso ea lichelete tse abueng ke Paramente, le ho fana ka tlaleho.
- ii. Molao oa bobeli ke oa Tlhahlobo ea Libuka tsa Lichelete (Audit Act 2016) o thehang ofisi e ikemetseng ea Mohlahlobi e Moholo oa Libuka tsa Lichelete tsa 'Musso.
- iii. Molao oa boraro ke oa tsamaiso ea Lichelete tsa 'Musso (Public Financial Management and Accountability Act 2011), le ona o fana ka matla a ho hlahloba libuka tsa lichelete tsa 'Musso ebile o fana le ka nako eo tlhahlobo tse joalo li lokelang ho etsoa le ho fanoa Paramenteng ka eona.

SEABO SA MOHLAHLABI E MOHOLO

Hoa mantlha ke hore Mohlahlobi e Moholo a fuee tokelo le boikemelo holim'a tlhahlobo e pharallelseng ea libuka tsa lichelete tsa 'Musso a sa khetheloe na a shebe kae, kapa na a fuee litokomane li feng, e le ho netefatsa tšebeliso e nepahetseng ea lichelete tsa 'Musso.

1. KHUTSUFATSO EA TSE FUMANOENG TLHAHLOBONG EA LIBUKA TSA 'MUSO (AUDIT CERTIFICATE)

Selemong sa lichelete se fihlileng pheheletsong ka la 31 Tlhakubele 2022, Mohlahlobi e Moholo oa Libuka tsa Lichelete tsa 'Musu oa Lesotho, o na le maikutlo a 'ADVERSE'. Ke hore, libuka tsena ha li fane ka setšoantšo se nepahetseng sa tsela eo lichelete tsa sechaba li sebelisitsoeng ka eona ho fihlela ka la 31 Tlhakubele 2022, ho latela Melaoana ea Machaba (International Public Sector Accounting Standards – IPSAS) eo Lesotho le ikamahanyang le eona.

Lintlha tse ka sehloohong tseo Mohlahlobi e Moholo oa Lichelete tsa 'Musu a reng setšoantšo ha sea nepahala ka tsona, ke tsena tse latelang: -

- i. Hona le ho se nyalane ha chelete e ka mokotleng oa 'Musu ha selemo se fela:** Mona ho na le phapano e kholo e sa kang ea hlaloseha ea boleng ba M5.3 billione, lipakeng tsa se tlalehiloeng e le chelete e setseng ka mokotleng ha ho koaloa libuka tsa 'muso (**cash position kapa cash balance**) kamor'a ho bontša e keneng le e sebelitseng, (**Statement of Cash Receipts and Payments**), sona ha se bapisoa le chelete e ka mokotleng e tlalehiloeng litlhalosong (Note 15), le e libankeng tsa 'Musu. Sechaba se tla hopola hore selemong sa 2021, phapano ena e ne e le M6.157 billione, 'me e theohile hanyane kamor'a liphuphutso tse ileng tsa etsoa ke Lekala la Lichelete.
- ii. Phapano ea chelete e theohileng:** Ho na le ho se lumellane ha litlaleho lipakeng tsa litlaleho tse kopantsoeng tsa lichelete, karolong ea ho fokotseha hoa chelete (**cash decrease**), e bontšitseng ho theoha ha M537 million, le tlhaloso ea bo leshome le metso e mehlang (Note 15), e bapisitseng selemo sa 2021, le sa 2022, hore na chelete e ka mokotleng ke bokae, joale teng phapano e bile M856 million, palo tsena tse peli li fapane haholo.
- iii. Lichelete tse amohetsoeng tse sa kang tsa hlahisoa:** Hona le chelete e balloang ho M415 million ea selemo se fetileng sa lichelete eo e neng e le chelete e kolotoang 'Musu. Selemong sena sa lichelete sa 31 Tlhakubele 2022, ho se ho sa bonahale na e lefuoe moo e kolotoang neng, hona joang empa Mohlahlobi e Moholo o se a bona chelete e 'ngoe ea M172 million.
- iv. Kabo e mpe ea lichelete:** Chelete e kalo ka M26 million e neng e abetsoe kentelo ea COVID-19 ha ea ka ea beoa moo ho nepahetseng ha e abuo. E hlalosehile e ka ke e alimiloeng mohlanka bakeng sa leeto (**imprest advance**) ho e na le hore e behoe e le ea tlokotsi (**contingency advance**) ka nepo.

- v. **Liqoso tse so phetheloe Makhotleng a Molao:** Ho fapana le M71 milione e neng e tlalehiloe nakong ea bohlahlobi ba selemo se fetileng sa 2021, ho tlalehiloe M492 milione bocha ka 2022 litsekong tsa lichelete ho hlaha makaleng a 'Musu.
 - vi. **Tšebeliso ea lichelete e fetileng moeli oa likhakanyo:** Makala a mabeli a 'Musu a ile a tloa moeli oa likhakanyo tsa ona ho se na tumello e nepahetseng ea ho etsa joalo. (Lekala la Liphatlalatso, Likhokahanyo, Mahlale le Tšebeliso ea Mahlale le Lekala la tsa Lehae).
 - vii. **Litaba tse saletseng tsa lilemo tsa Lichelete tse fetileng:** mona tlaleho ea Mohlahlobi e Moholo oa Libuka, ho tloha ka selemo sa 2009, e bontša ho siuoe li **account** tse ling lethathamong la li **account** tsa 'Musu.
- **Kamora hore tlaleho ea libuka e phetheloe, Lekala la Lichelete le fane ka litlhaloso tsa lintlha tsena tse peli tse latelang, 'me Mohlahlobi e Moholo o li amohetse:**
 - 1) Moo ho neng bo bontšitsoe phapano ea chelete e amohetsoeng makaleng, le
 - 2) Chelete e neng e ntse e so fetisetsoe mokotleng o mong ka mokho'a o nepahetseng e kaalo ka M450 milione.

2. KAKARETSEO EA SEPHETHO SA TLHAHLOHO (SUMMARISED AUDIT FINDINGS)

2.1 TŠEBELISO EA LICHELETE

2.1.1 Phapano ea chelete e mokotleng (cash balances and cash position discrepancies)

Ho bile le phapang e kholo e kalo ka M5.3 billione lipakeng tsa chelete e mekotleng ea 'Muso (libankeng le litsing tsa mobile money operators) ho latela **Note 15**, le moo ho tlalehiloeng chelete e setseng ha e ntse e kena e tsoa (Statement of Cash Receipts and Payments). Phapano ena e ne e so hlalosehe ka botlalo ho fihlela ha tlaleho e phetheloa.

Tlaleho ea tšebeliso ea lichelete e leng **Statement of Cash Receipts and Payments** e bontšitse chelete e ka mokotleng e le M9.9 billione ha selemo se fela ka la 31 Tlhakubele 2022, le ha ho le joalo tlaleho ea libanka le litsi tsa **mobile money operators** tsa bontša kakaretso ea pokello ea 'Muso eona e le M4.6 billione, e leng phapano ea M5.3 billione.

2.1.2 Teko ea ho hlalosa hore na phapano ea M6.2 (ea 2021) e bakoae ke eng:

Lekala la Lichelete le entse teko ea ho hlalosa phapano e tlalehiloeng ke Mohlahlobi e Moholo oa Libuka ka 2021, eo ka nako eno, e neng e le M6.2 billione. Tekong ena ho fumanoe lintlha tse latelang tsa mantlha:

- i. Ho hlokahala ha litokomane tsa moo ho patetsoeng ka thoko ho sesiu sa marangrang se sebelisoang ke makala a 'Muso le Lekala la Lichelete (se bitsoa IFMIS). Mona ke moo ho neng ho pataloe mekoloto ea machabeng, moo ho rekisoang matsete (Treasury bills and bonds), ha ho pataloe liabo tsa mekhatlo ea machabeng, le tsoala ea mekoloto ea Maparamente le bahlompehi ba bang, e le mehlala.
- ii. Ho bile le ho pataloe ho etsoang ka thoko ho molao ho entseng chelete e M48.7 million. Mona ho fumanehile ho fapana haholo ho li **payment voucher** tse entsoeng makaleng, le kamoo Banka e Kholo ea Lesotho (Central Bank of Lesotho) e patetseng ka teng. Ho feta moo, le lik'hamphani tseo tse patetsoeng ka li **payment voucher** ka thoko ho molao, ho bonahetse e le tse sa ngolisoang ka molao le Lekala la Khoebo le Mesebetsi e Meholo.
- iii. Litokomane/litlhaloso tse tšoanang holima tokomane e patetsoeng: chelete e kalo ka M942,642 e bonahetse e belaela, kaha e patetsoe

- ka **intruction number** 052PVR21000199 ka la 20/01/2021, hape le ka nomoro e batlileng e tšoana ea 052PVR21000019.
- iv. Moo ho phetiloeng ha ho pataloa MRP Enterprises: Mohlahlobi e Moholo o fumane litokomane tse sa nepahalang ha ho pataloa MRP Enterprises ka lengolo la (**intruction number**) 013PV21001213 ka la 28 Pherekhong 2021 le 11 Hlakola 2021 chelete e kalo ka M2.6 millione.
 - v. Moo ho patetsoeng hararo ka thoko ho molao: hona le moo ho patetsoeng M59,404 tse tharo tse entseng kakaretso ea M178,213 ka thoko ho molao.
 - vi. Phapano pakeng tsa Financial Statement le Bank Confirmations: ho bile le phapano ea M1.1 millione lipakeng tsa **Consolidated Financial Statements** le tlaleho tsa libanka (bank confirmations), haholo pakeng tsa tlaleho holim'a chelete e Lesotho Postbank, le tlaleho tsa libanka tsa matlo a boemeli machabeng, moo ho sebelisitsoeng mokho'a o fosahetseng ho tlisa chelete ea machabeng ho maloti (**incorrect conversion rate**).

2.2 LINTLHA TSE LING

2.2.1 Ho lieha ho nka bohato holima li account tse libankeng tse sa sebetseng:

Ho fumanehile li account tse leshome le metso e 'meli (12) tse sa sebetseng bankeng ea Standard Lesotho Bank le Lesotho Postbank, empa li so nkeloe bohato ba ho hlahlojoa na li ntse li hlokahala kapa li ka koaloe, tse nang le chelete e kaalo ka M40.8 millione. 'Me hona ho ka thoko ho molao hobane lipolokelo (**account**) tse sa sebetseng li lokela ho koaloe, kaha li ka sebelisoa hampe. Lipolokelo tsena e ne e le tsa makala a Lichelete, Lekala la tsa Lehae, Khoebo le Mesebetsi e Meholo, Sepolesa le la Likhokahanyo, Mahlale le Tšebeliso ea Mahlale).

2.2.2 Matlo a boemeli ba Lesotho

- a) Ho na le matlo a boemeli a sa ipapiseng le lipehelo tsa tšebeliso ea lichelete: mona ho fumanehile matlo a boemeli a Berlin, New Delhi le Durban Consulate, a sa etse litlaleho tsa liphuphutso holim'a phapano ea lichelete tse bankeng le tsa **cash book** tsa bona (e leng **bank reconciliation**). Phapano e hlahileng moo e ntse e eketseha. Durban Consulate phapano ke M0.15 millione, Berlin ke M1.3 millione, ha New Delhi e le M0.75 millione.

- b) Ntlo ea boemeli e Brussels eona e bontšitse polokelo ea bona e le Eur 0.2 millione, empa banka e ene e bontša e na le Eur 0.24 millione.
- c) Matlo a boemeli a mang a mararo ona a sitiloe ho fana ka litlaleho tsa moo ba bapisitseng **cashbook** le **bank account** tsa bona (**bank reconciliation**), kakaretso ea chelete e kalo ka M1.1 millione.

Khothaletso ea Mohlahlobi e Moholo e bile hore ho nkuoe bohato ba ho fumana hore liphapano tse matlong ana a boemeli li bakuo ke eng.

2.2.3 Phaphang ea chelete e amohetsoeng makaleng a 'Musu

- a) Mohlahlobi e Moholo o fumane phapang tse hlahileng lipakeng tsa tlaleho tse entsoeng ke makala ka bo mong, le moo tlaleho e kopantseng makala kaofela (Consolidated Financial Statements-CFS) le sesiu sa lichelete (IFMIS). Mona ho fumanehile hore makaleng a 27 a bokellang chelete, ke a 8 feela, moo lipalo tsa mekhahlelo ena e meraro ea litlaleho e neng e tšoana.
- b) CFS e ne e na le kakaretso ea chelete e bokelletsoeng e kalo ka M17.3 billione, ha kakaretso ea Makala eona e le M16.0 billione, empa IFMIS eona e na le kakaretso ea M17.3 billione.

Liphapano tsena li bontša ho se tšoane ho bakoang ke liphoso, bohlasoa, le ho lieha ho bapisa le ho hlahloba liphapang ka nako (**lack of and timely reconciliation between IFMIS and ministerial records**) ha ho kenyoa lipalo lisiung tsena tse tharo. Le ha ho le joalo, litlhaloso tse amohetsoeng ke Mohlahlobi e Moholo li fanoe tlaleho e se e e phethetsoe 'me li tla lokisoa.

3. THEPA EA 'MUSO

3.1 Lichelete tse setseng selemong se fetileng tse sa kang tsa hlahisoa

Ka selemo sa lichelete sa la 31 Tlhakubele 2022, Lekala la Lichelete le tlalehile kakaretso ea sekoloto se kalo ka M172 milione se neng se saletse morao lilemong tsa lichelete tse fetileng. Leha ho le joalo, tlhahlobong ea libuka, ho ile hoa hlaha chelete e kalo ka M415 milione ea lilemo tse fetileng eo ho se nang bopaki ba hore e patetsoe neng le hona joang.

3.2 Ntšetso-pele ea Libuka e sa nepahalang/ho fapakanya ha chelete e fanoeng pele ho tšebetso

Tlhahlobo e bontšitse ha Lekala la Bophelo le tlalehile chelete e kaalo ka M26 milione hampe e neng e alimetsoe ho patalla liente tsa COVID-19. Chelete e joalo e tlalehiloe hampe e le chelete e kareng eo 'muso o e kalimang mohlanka bakeng sa leeto kapa lebaka le itseng (**Imprest Advance**), ho e na le ho tlalehoa e le chelete e fanoang nakong ea maemo a tlokotsi (**contingency advance**).

3.3 Ho hloloa ho latela melaoana ea tšoarano ea lichelete

Karolo ea 31(a) ea Melaoana ea Poloko ea Lichelete (**Treasury Regulations**) e re chelete efe kapa efe ea sechaba e amohetsoeng empa e sa lefshoa qetellong ea selemo sa lichelete e tlameha ho hlakoloa. Bahlanka ba 'Musos ha ba ikobela molao ona, 'me chelete e kaalo ka M10 milione e neng e thathamisitsoe e le tlasa Lekala la Lichelete selemong sa lichelete sa 2021/2022, e ile ea bolokeloa theko ea makoloi hore e tle e sebelisoa selemong se latelang sa 2022/23 leha ho ne ho se molaong ho etsa joalo.

3.4 Mekoloto le kalimano ea lichelete tse sa laoleheng

K'hamphani ea Metsi le Likhoerekhoere (WASCO) e bokelletse mekoloto ea lichelete e kaalo ka M221 milione ho tloha ka 2017. Mekoloto ena e boetse e eketsehile selemong sena sa 2022 ka lebaka la merero (**projects**) e mehlano eo WASCO e so e patale.

Ho sa tsotelle boemo bo sa tsitsang ba WASCO ba ho patala merero ena, e nkile mekoloto e meng bakeng sa merero e mecha e leng **Five Towns (BADEA) le Greater Maseru Water Supply**. Holim'a moo, morero o mong o ile oa lokeloa ho emisoa ka litšenyehelo tse etsang M0.565 milione,

sena se bontša tšebetso e sa nepahalang ea lichelete. Kaha li-**invoice** li ne li sa etsoe ke lefapha la mekoloto la Lekala la Lichelete, ho ne ho bonahala ho sa lefshoe hantle ha mekoloto ke litsi tsa 'Musu

4 MEKOLOTO

4.1 Ho se hlake ha tsamaiso ea Treasury Bills and Bonds

Ho bile le phapano tlalehong ea litefo tsa mekoloto ka matseteng a **Treasury bonds** e kaalo ka M602 milione. Tlaleho ena e fosahetseng e pata boemo ba 'nete ba lichelete 'me e tloa le litekanyo tsa lichelete. Ho feta moo, lintlha tsa bohlokoa tse mabapi le lekhetho la litefo tsa tsoala bakeng sa li-**bond** ha lia hlahisoa ka thoko ho Litlaleho tsa Lichelete tse Kopantsoeng, sena se ka hlahisa lipelaelo mabapi le ponaletso le ho nepahala ha Litlaleho tsa Lichelete tse Kopantsoeng (**CFS**).

4.2 Ho se ikamahanye le Melaoana ea Tefo e saletseng morao

Selemong sa Lichelete se felileng ka la 31 Tihakubele 2022, Mohlahlobi e Moholo o fumane mekoloto ea boleng ba M804 milione, e saletseng morao, 'me ho eona, M545 milione e salletse morao nako e fetang selemo. Sena se hanana le melaoana ea poloko ea lichelete karolo ea 26 (1) le (2) (**Treasury Regulations**). Ho boetse ho hlokomelehile hore mekoloto e saletseng morao e amanang le mesebetsi ea meaho e bile le keketseho e kholo ho tloha ho 7% ka 2021 ho ea ho 36% ka 2022. Ho se ikobele molao ona ho khina kabo ea lichelete le maikemisetso a selemo se tlang sa lichelete. Ho boetse ho sitisa ho phethela merero e meng ka lebaka la mesebetsi e kenngoang tšebetsong ho sa ikamahangoe le kabo ea lichelete e nepahetseng.

4.3 Mekoloto e sa hlaheng libukeng ho sa natsoe taelo ea Lekhotla - Lekala la Bophelo

Lichelete tse saletseng morao tsa litefo tsa Lekala la Bophelo tse kaalo ka M10.4 milione li ne li sa kenyelletsoa ka hara Litlaleho tsa Lichelete tse Kopantsoeng, 'me sena se entse sekheo se seholo tlalehong ea mekoloto. Lekala la Bophelo ha lea natsa litaelo tsa lekhotla hore ho lefshoe, 'me seo se ile sa etsa hore mekoloto e eketsehe. Mekoloto ena e saletseng morao, hape litsoala ha li ntse li eketseha, li baka mathata licheleteng tsa 'Musu.

4.4 Mekoloto e sa lebelloang (Contingent Liabilities)

i. Likalimo tse tiisitsoeng (moo 'Musu o itlammeng ho patala mekoloto bakeng sa litsi tsa ona)

Liphuputso li hlahisitse lintlha tse ngata taolong ea likalimo moo 'Musu o itlammeng ho tšehetsa litsi tsa oona ha li ka hloleha ho patala. Tsona ke

tse latelang: tlhokahalo ea litokomane tse tšehetsang boitlamo ba 'Musu, ho hloka tšalo-morao ho bakileng phapano ea chelete e lokelang ho lefshoa (M2.636 milione bakeng sa PCGF le Lesotho PostBank) le phapano pakeng tsa chelete e koalang (Tlhakubele 2021), le e bulang libuka ('Mesa 2021), e kalo ka M105 milione. Phapano ena e pakeng tsa WASCO, Maseru E Textiles, le TZICC o etsang M20 milione ea chelete e sa tsoa hlahella ha selemo sa lichelete se buloa. Liphuputso tsena li totobatsa tlhokahalo e potlakileng ea hore Lekala la Lichelete le kenye tšebetsong mekhoha ea tsamaiso le tlaleho ea likalimo tse netefalitsoeng.

ii. Tšebeliso 'moho ea 'Musu le mekhatlo e ikemetseng (Public-Private Partnership- PPP) - tlhokahalo ea melao

Kamor'a lipatlisiso, ho bile le ho tšoenyeha mabapi le khaello ea moralo kapa molao bakeng sa litumellano tsa selekane sa 'Musu le mekhatlo/litsi tse ikemetseng (PPP). Ho ba sieo hona hoa molao, moralo, kapa leano, ho etsa hore ho be thata ho fumana hore na likonteraka li fihlela litekanyetso tsa PPP. Ho se hlake ha litumellano tsena, ho ka beha kotsing tsamaiso ea likonteraka 'me Lekala la Lichelete le lokela ho theha moralo o hlakileng oa ho tataisa-phano ea litumellano tsa PPP.

5. LITAHLEHELO LE LIKOTSI

5.1. Ho bile le tahlehelo le tšenyeho ea thepa ea 'Muso - Lekala la Bophelo

Ho bile le tšenyeho e kholo ea thepa le mohaho Lekaleng la Bophelo ka 2019 e bakoeng ke mollo. Leha lekala le ile la tlalehela sepolesa ka kotsi ena ea mollo, le ba setsi sa **insurance**, ha ho so tsebahale na kakaretso ea boleng ba mohaho o senyehileng e bile bokae.

5.2. Phapano lipakeng tsa litlaleho tsa likotsi tsa makoloi

Ho fumanoe phapano lipakeng tsa Litlaleho tsa Lichelete tse kopantsoeng, Makala, le Ofisi ea Mohlahlobi e Moholo malebana le likotsi tsa makoloi tse tlalehiloeng.

Holima tsena, le litšenyehelo tseo makala a keneng ka hara tsona li fapane haholo, 'me phapano ena ha ea nepahala kaha li bontša ho se ipapise le tsamaiso le molao.

Ofisi ea Mohlahlobi e Moholo e fumane litlaleho tse 38 tsa likotsi tsa makoloi a 'Muso, ka litjeo tsa litokiso tse entseng M0.3 millione. le ha ho le joalo, tlaleho e kopantsoeng (**CFS**) eona ea bontša M3.8 millione ha litlaleho tsa makala li entse M1.5 million. Ha ho nepahetse, ho latela molao, lipalo tsena li lokela ho tšoana.

6. TSAMAISO EA LICHELETE TSA 'MUSO

6.1. Phapano tse hlahileng cheleteng e amohetsoeng ke makala le tšebelisong ea lichelete tsa merero ea letsatsi le letsatsi

Mohlahlubi e Moholo o fumane phapano e kholo lipakeng tsa litlaleho tsa lichelete tse hlahisitsoeng moo Paramente e fetisitseng likhakanyo (**Appropriation Act**), le moo likhakanyo tsena li bolokoang teng le Lekala la Lichelete (**Book of Estimates**) e le eona eo makala a abeloang lichelete ka eona selemong sena sa lichelete.

Phapano ea M2.8 billion e fumanehile cheleteng eo makala a neng a tšoanela ho e amohela, ha M8.9 billion e le phapano ea chelete e tlo abeloang makala ho e sebelisa. Phapano tsena li ka baka hore makala a fuoe chelete tse sa ajoang ke Paramente ka molao, e leng ntho e sa nepahalang.

6.2. Ho lieha ho fetisa hoa Setšoantšo sa Tlatsetso ea Likhakanyo (Supplementary Appropriation Bill) Paramenteng

Ha ho nepahetse, lichelete tsohle tse tlo sebelisoa makaleng li ajoa ka molao oa Paramente o bitsoang **Appropriation Act**, e be ha ho na le li khaello, ho tlatsetsoa ka **Supplementary Appropriation Act**. Selemong sena sa 2021/22 sa lichelete, ho bile le chelete e kalo ka M600 million e abiloeng e le ea tšohanyetso (**Contingencies Fund**). Ho ile ha ba le tlatsetso ea M252 million, e leng kakaretso ea M852 million. Kakaretsong ena, M478 million e ne e le ea tšebetso ea letsatsi le letsatsi (**Recurrent expenditure**) ha M328 million e ne e le ea merero ea ntlafatso (**Development expenditure**). Le ha ho le joalo, ka molao ho no ho lokeloa ho tekoe **Supplementary Appropriation Bill** ka pela Paramente e le ho aba lichelete tseo. Sena ha sea ka sa etsahala ho fihlela tlaleho ena ea Mohlahlobi e Moholo e phetheloa, e leng taba e ka thoko ho molao.

6.3. Tšebeliso e se nang molao e isang tšebelisong e fosahetseng - Misuse of Centralised Items Vote Without Relevant Legislation

Hona le chelete tse ajoang tlasa sehloho se reng **Centralised Items Vote**, (Head 30) ha ho ajoa li chelete. Tloaelo ea Lekala la Lichelete ke ho sebelisa chelete tsena ho ekelletsa makala ha ba kopa meputso e mecha le ea khale, ho reka makoloi, lithuthuthu le lipere. Leha ho le joalo, ngongoreho ea Mohlahlobi e Moholo ke ho **Head 30** ena ha e na melaoana ea tšebeliso,

'me ho ka etsahala hore e sebelisoa hampe, haholo moo e eketsang likhakanyo tse seng li entsoe, joale e se e se ka molao oa Paramente.

Ho feta mona, Head 30 ena ha e fane ka lenane la kabo ea lichelete le hlakileng moo ho tlatselilitsoeng teng. Hona ho bulela menyetla ea tšebeliso e mpe ea lichelete tsena.

6.4. Misallocation and Reallocation of Centralised Items Vote Funds

Tlhahlobo e supa hore ho bile le kabo bocha ea lichelete tse sebelisoang letsatsi le letsatsi (**centralised items**). Le hoja Molao oa Kabo ea Lichelete o ne e fane ka chelete e kaalo ka M493 millione, ho qetelletsoe ho fanoe ka M414 million feela bakeng sa mafapha, hoa sala kakaretso ea M79 millione. Ho feta moo, ho ne ho sa hlaka hore na tšebeliso ea lichelete e tloba joang bakeng sa mafapha ana a mashome a mararo a hlahang tlalehong ea Lichelete e Kopantsoeng, 'me sena se thatafalletsa ba beileng maemo ana leihlo.

7. BOIKARABELLO BA BANGOLI BA BAHOLO BA MAKALA A 'MUSO HOLIMA CHELETE E KENANG KHAFETSA

7.1. Likhakanyo tsa chelete e kenang khafetsa (Budget execution -Recurrent Revenue)

Melaoana oa poloko ea lichelete (**Treasury Regulations**), e fa Bangoli ba Baholo ba Makala boikarabelo ba ho amohela le ho lisa tšebeliso ea lichelete tsa 'Musu. Ba lokela ho hlahloba ka nako tsohle mekhoha ea ho amohela lichelete tsa makala hore ke e bolokehileng.

Tlhahlobo ea tšebetso ea chelete e kenang khafetsa (**recurrent revenue**) e bontšitse ha makala a ne a lebelletsoe ho amohela chelete e kaalo ka M15.5 billione, joale chelete e bokeletsoeng eona e le kaalo ka M16 billione, 'me sena se bakile pokello e holimo haholo e kaalo ka M480 millione. Leha ho le molemo ho amohela ka holimo ho likhakanyo, phapano tsa makala a mang likholo haholo, ho bontšang likhakanyo tse sa nepahalang. Ho hlakile hore ho ntse ho hlokahala ntlafatso ea mokhoa oa ho hakanya.

Makala a mahlano (5) a bokelletse chelete e ka tlaase ho 50% ea likhakanyo tsa ona, ha a mang a leshome (10) a bokelletse kaholimo ka ho tloha ho 11- 613%, e leng phapano tse sa utloahaleng.

8. BOIKARABELLO HOLIM'A TŠEBELISO EA LICHELETE HOA BANGOLI BA BAHOLO BA MAKALA

8.1. Tšoaro e sa nepahalang ea lichelete (tlhokomelo ea likhakanyo tsa lichelete) le bolisa holima tšebeliso ea lichelete

Molao oa tsamaiso ea tšebeliso ea lichelete (Section 5 of the PFMA Act) o hlakile hore Bangoli ba Baholo ba makala ba lokela ho nka boikarabelo bo nepahetseng holima chelete e abetsoeng makala a bona ke Paramente, ho fihlela merero eo chelete e abetsoeng makala ka eona.

Ho feta moo, Bangoli ba Baholo ba lebelletsoe ho fana ka litlaleho tsa tšebeliso ea lichelete tsa makala a bona khahlanong le likhakanyo tse entsoeng ha selemo sa lichelete se fela. Hona ho etsa hore ho be le ponaletso holima tšebeliso ea lichelete tsa makala.

Liphuputso tsa tlhahlobo li bontšitse likhaello tse fapaneng tsa tšebeliso ea lichelete le bolisa ba eona makaleng a 'Musu. Tsona ke tse latelang: -

1. Tšebeliso e tlaase ea chelete e abiloeng ke paramente.
2. Ho se nyalane hoa chelete e abiloeng le tlaleho ea lichelete.
3. Ho se etse hore ho tekoe melao bakeng sa keketso ea chelete (**supplementary appropriations**).
4. Phapano lipakeng tsa likhakanyo tsa lichelete le chelete e sebelisitsoeng.
5. Ho se ikobele melao le lipehelo tsa molao-theo (**non-adherence to constitutional and legislative requirements**).
6. Tšebeliso e tlaase ea lithuso le mekitlane.

Lintlha tsena li bontša bofokoli ba tsela ea tšebetso e hlokanang ntlafatso, molemong oa ponaletso, boikarabello le tšebeliso e nepahetseng ea lichelete tsa sechaba.

Tafole e ka tlaase e bontša mefokolo e fumanoeng:

1. Tšebeliso ea lichelete tsa letsatsi le letsatsi	Litsi tse tharo (Lekala la Meru (Ministry of Forestry), Ofisi ea Mohlahlobi e Moholo oa Libuka le Komiti e Ikemetseng ea Likhetho) li tlalehile tšebeliso e ka tlaase ho 75% ea lichelete. Tšebeliso ena e tlaase e bakoae ke chelete e sa fanoang empa e abiloae. Setšoantšo sa Molao sa Chelete ea Tlatsetso se
--	---

	<p>reretsoeng ho tiisa tšebeliso ea chelete ho tsoa Letloleng la Tlokotsi/Maemo a Tšohanyetso ea M806 millione ha o so etsoe. Ho feta moo, litsi tselLeshome le metso e meraro (13) li fumane chelete ea tlatsetso empa ha li ea e sebelisa, hona ho supa ho hloka tšalo-morao tšebelisong ea chelete ea 'Muso. Ho boetse ho bonahetse phapano lipakeng tsa chelete tse behetsoeng kabo ea tšebeliso ea chelete, le litlaleho tse kopanetsoeng tsa lichelete, tse susumetsang hore litsi li sebelisa chelete e sa lumelloang ka molao.</p>
2. Tšebeliso e tlaase ea chelete e abetsoeng merero ea ntlafatso	<p>Kabong ea chelete e kaalo ka M7.3 billione, ke M4.3 billione feela e sebelisitsoeng. Litsi tse leshome (10) li bontšitse sekhahla se tlaase haholo sa tšebeliso ea chelete se ka tlaase ho 50%, se hlahisang matšoenyeho mabapi le phano ea litšebeletso sechabeng.</p>
3. Ho se fetisoe hoa Setšoantšo sa Chelete ea Tlatsetso le Litlaleho tsa Lichelete tsa litsi (Supplementary Appropriation Bill)	<p>Ho ile ha fanoa ka taelo ea hore Setšoantšo sa Chelete ea Tlatsetso (Supplementary Appropriation Bill) se etsoe e le ho laola hore chelete e kaalo ka M1.6 billione e pataloe, empa setšoantšo se joalo ha se so etsoe.</p>
4. Tšebeliso ea chelete e sa kenang likhakanyong	<p>Kakaretso ea chelete ea lithuso e kaalo ka M27.3 millione e ne e sa kenella litekanyetsong.</p>
5. Tšebeliso e tlaase ea chelete e lekanyelitsoeng	<p>Har'a chelete e kaalo ka M4.7 billione e lekanyelitsoeng ho patala mekolo ea machaba, le liabo tsa litsi tse kantle ho naha, ho sebelisitsoe chelete e etsang 69% feela. Hona ho bontša tšebeliso e tlaase haholo.</p>
6. Tšebeliso e tlaase ea lichelete tsa lithuso le mekoloto	<p>Ho banahetse ho bile le tšebeliso e tlaase haholo ea lichelete tsa lithuso le mekitlane ha ho bapisoa bapisoa le selemong se fetileng. Sena se bontša tšebeliso e mpe ea lichelete tsa lithuso le mekitlane. Kakaretso ea chelete e kaalo ka M856 millione</p>

	ea lichelete tsa lithuso ha ea sebelisoa; ho boetse hape hona le phapano ea M310,373 lipakeng tsa chelete e sebelisitsoeng ebile e hlaha tlalehong ea lichelete e kopanetsoeng le litlalehong tsa lichelete tse hlahlobiloeng.
--	--

9. TLHAHLOBO EA LITSI TSA 'MUSO (AUDIT OF STATUTORY BODIES)

9.1. Tokisetso le tlhahlobo ea litsi tsa 'Musu

Ho bonahetse litsi tse 'maloa tsa 'Musu li sitiloe ho hlahisa litlaleho tsa tsona tsa lichelete ho Mohlahlobi e Moholo bakeng sa tlhahlobo ea selemo le selemo ka nako, ha tse ling li hlolehile ho fana ka tsona ho hang.

Ho feta moo ha li tlaleho tsa libuka li se li fanoe, ebile se li hlahlobuoe, 'me tlaleho ea Mohlahlobi e se e fanoe ho matona a ikarabellang, matona a joalo ha a teke litlaleho tse joalo kapela Paramente ka nako ea matsatsi a supileng ba li fumane, joalokaha molao ea Tlhahlobo oa Libuka, le oa tsamaiso ea li chelete (PFMA Act) o laela.

9.2. Mokoloto o sa boleloang libukeng – Lefapha la Litsela (Roads Directorate)

Lefapha la Litsela ha lea hlahisa mekoloto e etsang M44.9 millione e bakoeng ke litsekisano lipakeng tsa bona le mekonteraka. Hona ho ka thoko ho melaoana ea polokelo ea libuka (**International Financial Reporting Standards**). Chelete ena e kenyelletse tsoala ea M37.9 millione moo lefapha le liehileng ho patala mekonteraka M7 millione ha ba qeta ho khaola maqhama a tšebetso.

9.3. Ho se latele melao ea ho reka thepa ea Lefapha la Litsela ea boleng ba M10.6 millione.

Lefapha la Litsela le rekile thepa ea tokiso ea litsela ka tšebetso ea Letlole la Litsela (Road Fund) ea boleng ba M10.6 millione ka thoko ho molao oa eona oa tšebetso (Roads Directorate Act 2010). Molao ona ha o lumelle lefapha lena ho reka thepa, empa o le lumella ho etsa meralo feela. Ka nako ea tlhahlobo ea libuka tsa 2021, thepa ena e ne e lutse e sa sebetse, le kajeno e ntse e le boemong bo tšoanang. Chelete e rekileng thepa eo e ka be sebelitse ho etsa meralo e meng.

9.4. Tlhahlobo ea maikutlo a Mohlahlobi e Moholo

Mohlahlobi e Moholo o entse tlhahlobo litsing tsa 'Musu tse 128 selemong sena sa lichelete. Hara tseo tse 128, tse 83 li ne li bontša maikutlo a khotsofatsang holim'a libuka (**unqualified opinion**). Ha Litsi tse 6, maikutlo ebile a sa khotsofatseng (**adverse opinion**). Ho tse 30, ho ne ho bonahala bothata bo boholo holim'a litlaleho tse fanoeng (**qualified**

opinion), li sa nepahala, ha tse 9 teng, maikutlo a ne a re ha ho mokhoa' o Mohlahlobi a ka fanang ka maikutlo (**disclaimer**) ho latela boemo bo bobeba libuka tse fanoeng.

Likhothaletso moo libuka li sa nepahalang, e bile hore litsi li etse ka matla ho fana ka lintho tse hloka halang ho netefatsa mokho'a tšebeliso ea lichelete.

9.5. Lintlha tse ling tse hlahileng tlhahlobong ea libuka tsa litsi tsa 'Musu

Tlaleho ea Mohlahlobi e Moholo oa Libuka tsa Lichelete mabapi le tlhahlobo ea thomo ea litsi tsa 'Musu. Lintlha tse latelang li hlahile: -

i. Ho pataloa hoa tšebetso e fanyeuoeng ke Lekhotla la Likhokahanyo Lesotho (Lesotho Communications Authority - LCA)

LCA e file k'hamphani e bitsoang Global Voice Group mosebetsi oa ho hlahloba le ho netefatsa lekeno bakeng sa morero o bitsoang **Compliance Monitoring and Revenue Assurance Tool (C-MART)** ka chelete e kaalo ka M529 milione. Leha ho le joalo, morero o sitiloe ho ba tšebetsong ka lebaka la ho hloloa ho fihlela lipehelo. Leha ho le joalo, chelete e kaalo ka M14.5 milione e lefuoe e le patala ea sethathong (**commencement fee**) 'me ea tlalehoa e le ea thepa (**Property, Plant and Equipment-PPE**). Tefo ena e etsahetse le hoja morero o e so qale tšebetso, ho bakileng tlaleho e tlase ho litekanyetso ea chelete e sebelitseng le e holimo ea thepa. Ho ka etsahala hore chelete eo e ile le metsi feela, 'me ka libukeng e ntse e hlalosa eka e ne e reka thepa (PPE).

ii. Litora tsa mehala tse liehileng ho ahoa ke letlole le bitsoang Universal Service Fund (USF)

Lipakeng tsa khoeli ea Pulungoana 2021 le Tlhakubele 2022, litora tsa mehala ha li ea phetheloa ho latela litumellano. Ho bonahetse hore USF e ne e sena bokhoni ba ho phethela mosebetsi, 'me ho ile hoa fetisetsoa mosebetsi ona lik'hampaning tse peli tsa likhokahanyo; e leng Vodacom Lesotho le Telecom Econet Lesotho. Leha ho ile hoa lekoa matsapa a mang a ho akofisa tšebetso, tiehiso e 'nile ea ba teng, ho bolelang hore ha hoa anetsoa litšebeletso sechabeng kaha ho na le metse e setseng e sena khokelo ea marang-rang.

Ka hona, tlhahlobo e khothaletsa theko e feletseng ea thepa ea mosebetsi ho netefatsa hore morero oa phetheloa le litšebeliso li isoa sechabeng, kaha tiehiso e eketsa litjeo tsa khaho le ho lelefatsa tlhokahalo ea litšebeliso.

Sebaka seo tora hlonngoeng teng	Litjeo (M'000)	Nako ea ho qala tšebetso	Nako ea ho phethela tšebetso
Khubelu Valley	3, 994	Loetse 2021	Tlhakubele 2022
Liseleng	3, 609	Loetse 2021	Tlhakubele 2022
Mantšonyane (2BTS)	7, 729	Phato 2021	Pulungoana 2021
Semonkong	4, 064	Loetse 2021	Tlhakubele 2022

10. TLHAHLOBO EA MERERO E MEHOLO (DEVELOPMENT PROJECTS)

10.1. Lekala la Bophelo - tšebeliso e ka tlase ho likhakanyo

Ho hlokomelehile tšebeliso e tlaase haholo mererong ea bophelo bo botle, ho kenyeletsa Covid TF, Setsi sa Kalafo ea mofetše le Lenane la Ntlafatso ea Phepo le Bophelo bo Botle la Lesotho Nutrition and Health System Strengthening, ka 0%, 7% le 10% ka tatellano, selemo kaofela. Hona ho bontša ha litšebeliso tse hlokahalang li sa finyella sechabeng. Mohlala, morero oa Covid TF o ne o hakanyetsoe chelete e kaalo ka USD 1.693 million e empa chelete ha e ea sebelisoa ho hang.

10.2. Lekala la Khoebotso le Mesebetsi e Mehoho – Taolo e sa lekanang ea thepa le tlaleho mererong o bitsoang Economic Diversification Support

Morero ona oa Lekala la Khoebotso o reretsoe ho thusa le ho ntlafatsa litšebeliso tsa khoebotso le tšehetso ea thuto. Morero o thusitse Lerotholi Polytechnic ka li-computer tse mashome a mahlano (50) tsa boleng ba M0.8 million, hammoho le thepa ea bakeng sa thuto ea tsamaiso ea baeti tsa boleng ba M1.2 million. Leha ho le joalo, ho fumanehile hore hona le thepa e 'ngoe e nyametseng – li **CPUs** tse hlano (5) le **li-monitor**-a tse peli (2), thepeng e fanoeng, ho bakileng tahlehelo cheleteng ea sechaba. Ho feta moo, tlhahlobo ea ho netefatsa hore thepa e felletse ha ea etsahala ka lebaka la ntlafatso ea mohaho oa polokelo e neng e ntse e tsoela-pele ka nako eo.

10.3. Lekala la Likhokahanyo, Mahlale le Tšebeliso ea ona – tieho le ho se nyalane ha lichelete tsa morero oa Government Infrastructure

Lekala la Likhokahanyo, Mahlale le Tšebeliso ea ona le fuoe boikarabello ba ho lisa morero oa **E-Government Infrastructure**, o reretsoeng ho akofisa litšebeliso tsa marang-rang metseng e ka thoko ho litoropo. Ho bonahetse tieho e kholo karolong ea bobeli ea morero ona, 'me ke karolong ea mashome a mararo a metso e mehlano lekholong (35%) feela e atlehileng ho phetheloa ka selemo sa pele. Ntle le moo, ho bonahetse ho se nyalane hoa chelete e kaalo ka M1.3 million lipakeng tsa chelete e sebelisitsoeng litlalehong tsa lichelete le bopaki ba tefo tse tsamaelanang le tsona (**payment vouchers**).

11. TLALEHO KA TLHAHLOBO EA TSAMAISO EA THEPA - MAKALA LE MAFAPHA

11.1. Lekala la Temo le Kanetso ea Lijo - Tšebeliso e mpe ea Thepa ea Lekala la Temo le Kanetso ea Lijo.

Tlhahlobo e bontšitse tsamaiso e mpe ea thepa ea Lekala la Temo le Kanetso ea Lijo, joalokaha ho hlalositsoe ka tlaase: -

i. **Tšebeliso e seng molaong ea Thepa ea Lekala**

Tlahlobo ea lethathamo la meaho le litša tsa Lekala li bontšitse ho na le tšebeliso ea meaho ea Lekala ntle ho litokomone tsa tumello ea khiro, ke batho ba seng karolo ea lekala. Sena se bontša ho hloka taolo le tsamaiso e mpe ea thepa ea 'Musu.

ii. **Thepa ea khale e seng e sa sebetse e sa baloang hantle**

Manane a thepa a rometsoeng ke mafapha a fapaneng, joaloka Sekolo sa Temo Lesotho (LAC) le Lefapha la Liphoofole, a kenyellelitse thepa e seng e sa sebetse. Leha ho le joalo, thepa eo ha ea atleha ho khetholloa hara thepa e sebetsang ka lebaka la tlhoko ea matšoaao a nepahetseng, 'me sena se bakile ngongoreho taolong e nepahetseng ea thepa le boikarabello.

11.2. Lekala la Litaba tsa Kantle ho Naha - Tsamaiso e sa Nepahalang ea Thepa ea 'Musu oa Lesotho Africa Boroa

Lekala la Litaba tsa Kantle ho Naha le ikarabella thepeng ea 'Musu oa Lesotho naheng ea Africa Boroa ho kenyeletsa le **Pretoria High Commission** le matlo a mane a boemeli ba Lesotho. Leha ho le joalo, ho na le tšoenyeho e kholo mabapi le tsamaiso ea thepa ena:

- i. Ngoliso ea thepa (**asset register**) e qetetse ho nchafatsoa ka 'Mesa 2019, 'me hona ho bolela hore lekala le na le lenane la khale haholo.
- ii. Thepa e ngolisitsoeng ha e ea ngoloa hore na e rekiloe neng, 'me sena se sitisa taolo ea thepa e nepahetseng.

- iii. Har'a matlo a leshome le metso e robong (19) a teropong e kholo ea Afrika Boroa (Johannesburg), a leshome le metso e 'meli (12) a maemong a mabe haholo, hoo a sa luleheng kapa a sa sebetseng.

11.3. Lekala la Litaba tsa Lehae - Tsamaiso e sa nephalang ea litšebeletso tsa libukana tsa ho eta le tahleho ea chelete

Lekala la Litaba tsa Lehae, haholo-holo Lefapha la Litšebeletso tsa Libukana tsa ho eta, le tobane le mathata a mangata a amanang le phano ea libukana le tahleho ea chelete:

- i. Tlhokahalo ea litsebo le tlhokomelo e fokolang ea litaba tsa marangrang (**ICT systems**) ka lebaka la ho hloka tšebeliso 'moho lipakeng tsa Bahlanka ba Lekala ba Lefapha la ICT le PANGEA ho bakile ho se sebetse hoa mechini e hatisang le li- **computer**.
- ii. Ho tsamaisa libukana tsa ho eta ka mabokose a sa koalehang hantle 'me a tsamaisoa ntle ho tšireletso, ke tlolo ea molao ho latela Karolo ea 5 (h) ea Molao oa tšebeliso ea lichelete (PFMA).
- iii. Libukana tsa ho eta tse kaalo ka 15, 372, li bonahetse li senyehile, 'me hona ho bakile tahlehelo ea chelete e kaalo ka M3.6 millione Lekaleng leno. Haeba libukana tsena li sa ka tsa senyeha, li ka be li etselitse lekala chelete e kaalo ka M2.1 millione ka mokotleng oa 'muso.

11.4. Lekala la Bophelo

i. Tlhokahalo ea Asset Register

Lekala la Bophelo le sitiloe ho boloka **asset register** joaloka ha ho lokela hoba joalo ho latela Karolo ea 5 (h) le (i) ea Molao oa tšebeliso ea lichelete (PFMA). Thepa ea bohlokoa joaloka thepa ea bophelo, likoloi, ho kenyeletsang likoloi tse tsamaisang bakuli le litsi tsa bophelo tse tsamaeang, thepa ea tšireletso ea batho (PPE), litša le

meaho, le thepa ea ofisi li ne li sa ngolisoa, e leng se bakileng ho hloka taolo le boikarabello thepeng ea 'Musu.

ii. Phetiso ea Lichelete e Fosahetseng le Phano ea Tšebetso ho Bahlanka ba sa Khetheloang Litšebeletso

Mokonteraka oa LEBOMATT o ile a fua mosebetsi oa ho fana ka litšebeletso ho sa tsotellehe hore na e ne e se molekane oa khoebo ea SAP Business One. E leng se ka thoko ho melaoana ea theko le lipehelo tsa botsamaiso bo hloahloa (**internal control requirements**). Ho feta moo, ho ne ho e na le mofani oa litšebeletso ea neng a ntse a le teng bakeng sa mosebetsi ona eaba ho fua LEBOMATT chelete ea sechaba e kaalo ka M5.2 milione empa ho sa lokeleha hore e be ho joalo.

11.5. Lekala la Meru le Tokiso ea Mobu - Kamohelo e mpe ea Lichelete tsa lithuso (foreign grant funds)

Khahlanong le Karolo ea 30 (1) le (2) ea Molao oa tšebeliso ea lichelete (PFMA), mohlanka oa 'Musu o amohetse chelete e kaalo ka USD 7,000 ho tsoa setsing se bitsoang Japan International Co-operation Agency (JICA) sebakeng sa Letona la Lichelete, lehoja sena se ne se lokeloa ho etsoa ke Letona feela. Tsela ena e fosahetseng eo lichelete tsa lithuso li keneng ka eona e hatakela litsamaiso, 'me e hlahisa ngongoreho mabapi le boikarabelo le ponaletso ea tšoarano ea chelete ea.

12.6 Lekala la Puso ea Libaka

i. Ho ntšoa ha chelete ho sa netefatsoang (Unaccounted for withdrawals amounting to M279, 400)

Lekhotla la Setereke sa Leribe le hlolehile ho ikobela melaoana ea poloko ea lichelete (**Treasury Regulations**) le ho tlaleha lichelete bankeng. Lipatlisiso li bontšitse ha lekhotala lena le hlolehile ho bontša bopaki ba chelete e kaalo ka M279,200 e tsoileng bankeng lipakeng tsa khoeli ea Mphalane 2020 le 'Mesa 2021. Ho ile hoa nkoa bohato ho sala taba ea lichelete morao empa bahlanka ba

amehang ba ile ba hloloa ho fana ka bopaki bo hlalosang tšebeliso ea chelete eo. Ntle le moo, Lefapha le sitiloe ho ikobela tsamaiso ea lichelete ea ho ngola tlaleho ea banka ea khoeli le khoeli.

ii. Tšebeliso e mpe ea chelete ea khiri ea mehaho (Fruitless and wasteful expenditure for premises rent)

Lekhotla la Setereke sa Leribe (LDC) le hlotsoe ho ikobela melaoana ea Polokelo ea Lichelete ka ho hloleha ho latela tšebeliso ea lichelete le meralo ea chelete, e leng se bakileng hore tumellano ea khiri ea mehaho e felisoa ka lebaka la khaello ea chelete. Mohirisi kapa mong'a moaho o ile a felisa tumellano ena ka litjeo tse kaalo ka M450,000. Leha LDC e ile ea lumellana le kahlolo ea Lekhotla le Khoebo, e ile ea hloleha ho ikamahanya le kahlolo eo, ka hona ea tlola boitlamo ba molao le ho ba le molato o neng o sa reroa oa M450,000. Ho se latele sena ho bakile tahlehelo ea chelete hammoho le seriti sa LDC.

12. TLHAHOBO EA BOLENG BA TŠEBETSO (PERFORMANCE AUDIT)

Ho latela Karolo ea 7 (2) (d) ea Molao oa Tlhahlobo ea Libuka oa 2016, Mohlahlobi e Moholo o lebelletsoe ho etsa litlhahlobo tsa mefuta e fapaneng, ho kenyelletsa le ea boleng ba tšebetso. Eona e hlahloba mesebetsi ea setsi ho fumana hore na mosebetsi o etsoa ka tsela e nepahetseng le e bolokelang setsi chelete. Tlhahlobo ena e boetse e sheba hore na mosebetsi oa setsi o etsoa ka tsela e sehlahlo, na o tlisa litholoana tse molemo, le hore na o ipapisistse le lipehelo tsa boikarabello. Litlhahlobo tsena ha li etsoa, li ka fetela selemong se latelang sa lichelete li e so phetheloe.

SEKOLO SA LESOTHO SA TEMO

i. Manane-thuto a seng molaong a Sekolo sa Lesotho sa Temo (LAC)

Lebaka la ho hlahloba Libuka tsa sekolo sa temo (LAC) e ne e le ho sheba bolaoli le bookameli ba tšebetso ea manane-thuto. Ho bonahetse LAC lehoja e fana ka lithuto tse fapaneng, ho se na thuto e atlehileng ho finyelletsa lipehelo kaofela tsa hore li ngolisoe ka molao ke Lekhotla la Thuto e Phahameng (Council on Higher Education). Leha ho le joalo, LAC e fuoe tumello ea nakoana ea ho tsoela-pele ho sebetsa.

ii. Ho hloleha ha sekolo sa temo ho hlahloba tšebetso tsa bona tse kahare.

Lesotho Qualification Framework (LQF) ea 2020 e hloka hore litsi tsa thuto e phahameng li hlahlobe tšebetso e ka hare ho sekolo, 'me li fane ka tlaleho kapela Lekhotla la Thuto e Phahameng (CHE). Li hlahlojoa ho netefatsa lithuto le mesebetsi ea sekolo. Leha ho le joalo, tlhahlobo ea Libuka tsa 'Musu e fumane hore ka lebaka la khaello ea lichelete, tlhahlobo e joalo bakeng sa Sekolo sa Temo sa Lesotho (LAC) ha ea ba teng, lehoja e ne e lokela ho tšoaroa ka Mphalane 2021. E boetse e fumane hore LAC ha ea fa CHE tlaleho ea moo sekolo se entseng tlhahlobo e ka hare. Mohlahlobi e Moholo o khothaletsa bookameli ba Sekolo sa Temo ho phethisa litlhoko tsa Lesotho Qualifications Framework (LQF).

iii. Tlhokahalo ea tlhahlobo ea tsamaiso ea lithuto Sekolong sa Temo sa Lesotho (LAC).

Moralo oa Ntšetso-Pele oa Naha ea Lesotho (NSDP I) 2012/13 - 2016/17 le Tlaleho ea Tlhahlobo ea Lekhotla la Thuto e Phahameng (CHE) ea 2018 e hatella bohlokoa ba ho hlahloba manane-thuto (**curriculum**) khafetsa. Leha ho le joalo, tlhahlobo e bontšitse ha manane-thuto a Sekolo sa Temo a so hlahlojoe ho tloha ka selemo sa 2008. Sena se khahlanong le tlhoko ea tlhahlobo e bang teng kamor'a lilemo tse ling le tse ling tse hlano (5).

iv. Tšebeliso e fosahetseng ea lichelete tsa Mesebetsi ea Khoebo ea Baithuti (SEPs)

Tlhahlobo ea libuka tsa 'Musu e bontšitse tšebeliso e fosahetseng ea lichelete mesebetsing ea Khoebo ea Baithuti (SEPs) Sekolong sa Temo. Mesebetsi e 'maloa, e kenyetsang ea meutloanyane⁰, litlhapi, likhomo tsa lebese, le likhomo tsa nama, li ile tsa emisoa ka lebaka la ho fela ha lichelete tse tšehetsang mesebetsi ena ea baithuti. Sena se sitisitse baithuti ho tsoela pele ka mesebetsi ea bona ea sekolo. Mohlahlobi e Moholo oa Libuka tsa 'Musu o khothaletsa hore bookameli ba Sekolo sa Temo bo nke khato ho sireletsa lichelete le ho hlokomela hore boemo bo tšoanang ha bo iphete.

v. Lesisitheho la ho kenya maoa a tsamaiso e ntlafetseng Sekolong sa Temo sa Lesotho tšebetsong

Tlhahlobo ea Sekolo sa Temo e bontšitse ha sekolo se hlolehile ho kenya tšebetsong maoa a ho ntlafatsa tsamaiso a lokolisitsoeng kahare ho Moralo oa Sekolo oa lilemo tse hlano oa 2016/2017 ho isa 2020/2021 le ho hloleha ea ho kenya tšebetsong taelo ea 'Musu ea ho fetola Sekolo sa Temo hore se ikemele.

Ho hloleha ho fetola Sekolo setsi se ikemetseng, ho thibetse tsoelo-pele ea sona. Mohlahlobi e Moholo o khothaletsa Lekala la Temo ho nka mehato ea ho teka Setšoantšo sa Molao se thehang Sekolo sa Temo Paramenteng, molemong oa Sekolo hore se fetohela ho ba setsi se ikemetseng sa thuto e phahameng.

vi. Ho se hlokomele lisebelisoa tsa thuto Sekolong sa Temo

Tlhahlobo ea Libuka tsa 'Musu e bontšitse ha Sekolo sa Temo se sa tšoara thepa le matlo a ho ruteloa hantle. Matlo ana a fumanoe a sena thepa e nepahetseng, ha e teng eona e sa sebetse, ebile ho sena metsi. Ho se hlokomeloe hona ha thepa e sebelisetsoang thuto sekolong, ho bakiloe ke tiehiso ea theko le thekiso,

litsekisano tsa litumellano ka tšebetso, le kabo ea lichelete e sa lekanang. Kahoo, Mohlahlobi e Moholo o khotlaletsa Lekala la Temo hore le abele sekolo chelete ka kotloloho le ho fana ka tšehetso e lekaneng ea lichelete.

LIKHOHALETSO

KAROLO	LIKHOHALETSO
PONALETSO EA LICHELETE	<ul style="list-style-type: none"> - Mafapha a fane ka tthaloso licheleteng tse bonahetseng li sena ponaletso. - Ho netefatsoe tlaleho ea chelete e tsoang le e kenang. - Ho sebetsanoa le mokhoa o nepahetseng oa ho ngola libuka tsa lichelete ele ho qoba likhakanyo tsa lichelete tse sa nepahalang. - Ho etsoe hore libuka tsa lichelete li tšoane le litlaleho tsa banka. - Ho rarolloe liphapano tsa lichelete tse pakeng tsa naha le linaha tse ling. - Lafapha la Libukana tsa ho Eta le ntlafatse melao ea tšebeliso ea tsamaiso ea lichelete le phano ea litšebeliso tsa libukana tsa ho eta.
POLOKO EA LIBUKA	<ul style="list-style-type: none"> - Ho ntlafatsoe poloko ea libuka le ho kenya tšebetsong mehato ea thibelo ea bomenemene. - Ho qojoe liphoso ka ho ntlafatsa likarolo le tsamaiso ea mekoloto. - Ho etsoe tšalo-morao ea thepa e le ho qoba tahlehelo le tšenyho ea thepa ea sechaba. - Tsamaiso e mpe e rarolloe ka ho matlafatsa methati ea taolo le tsamaiso ea thepa.
TSAMAIISO EA MERERO	<ul style="list-style-type: none"> - Ho ntlafatsoe tsamaiso ea merero le kabo ea lisebelisoa bakeng sa merero e sa sebetseng hantle. - Ho qoba tieho le phapano ea libuka tsa lichelete, ho lokeloa ho matlafatsoa mokhoa oa tsamaiso le taolo ea thepa.
TSAMAIISO EA MATSETE	<ul style="list-style-type: none"> - Thepa ea 'Musu e Afrika Boroa e lokela hoba le tsamaiso e nepahetseng. - Ho netefatsoe boikarabello ka ho matlafatsa tšalo-morao le theko ea thepa. - Ho lokeloa ho ntlafatsoe tlhokomelo le taolo ea chelete.

TSELA EO TLHAHLOBO EA LIBUKA TSA 'MUSO E ETSOANG KA EONA

<p>1. MORALO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lekala la Lichelete le fana ka tlaheho ea lona ea lichelete ea selemo. - OAG e kopana le Lekala ho lumellana ka linako le ho kopa litokomane tse hlokahalang bakeng sa ho fumana lintlha tsa tšebeliso ea lichelete. - OAG e hlahloba litokomane tse fanoeng 'me e kena lipuisanong le makala a amehang. 	<p>2. TŠEBETSO EA TLHATHOBO EA LICHELETE</p> <ul style="list-style-type: none"> - OAG e etsa litlhahlobo e ipapisitse le melao e e tsamaisang (ISAI) bakeng sa litsi sa Supreme Audit Institutions le melao ea naha. - Mafapha a amehang a romelloa lipotso ha lipuisano lintse li tsoela pele ho fihlela litlhahlobo tsa libuka. 	<p>3. TLALEHO EA LITLHAHLOBO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ofisi ha ese e qetile ka litlhahlobo e romela mangolo a bontšang hore na ba fumane eng ka har'a litlhahlobo tsa makala a amehang. - Tlatsetso ea tlaheho e hlophisitsoeng e arolelanoa le makala a hlahlojoang. - Tlaheho e ea phetheloa.
<p>4. PHANO EA TLALEHO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tlaheho e isoa ho Letona la Lichelete, 'me eena o e fetisetsa Paramenteng. 	<p>5. PHATLALATSO EA TLALEHO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tlaheho e Tekoa ka Paramenteng ebe e phatlalatsoa ho sechaba ka kakaretso. 	<p>6. TŠALO-MORAO</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ho etsoa tšalo-morao hore na likhothaletso li kentsoe tšebetsong nakong ea litlhahlobo, 'me sena se etsua le tlhahlobong tse latelang.

BOHLOKOA BA TLALEHO SECHABENG

Tlaheho ena e khutsufalitsoeng e ka sebelisoa ke baphatlalatsi le baqolotsi ba litaba, Mekhatlo ea Sechaba, sechaba le bohle ba amehang litabeng tsa litšebeletso tsa lichelete tsa sechaba le tsamaiso ea lisebelisoa tsa naha. E boetse e ka ba bohlokoa bakeng sa likoetliso, lithupelo le mekhoha e meng ea thuto e reretsoeng ho ntlafatsa merero ea thuto ea litaba tsa puso ea sechaba. Bobeli ba litlaleho tsa Mohlahlobi e Moholo (e telele le e khutsufalitsoeng) li boetse hape li ka sebelisoa ke baithuti e le litokomane tsa lipatlisiso ho fana ka kutloisiso e phethahetseng ea lichelete tsa sechaba le tsamaiso ea lisebelisoa tsa Lesotho.

REKA THABELA HO UTLOA MAIKUTLO A HAU!

Haeba u na le maikutlo mabapi le tlaleho ena e khutsufalitsong ka kopo romella maikutlo a hau ho <https://auditorgeneral.org.ls> kapa info@auditorgeneral.org.ls.